

Секція 6. Перекладознавство

Лазарчук І.М.,
магістрант кафедри англійської філології

Науковий керівник: Карбашевська О.В.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської філології
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

**ВІДТВОРЕННЯ СЕНСОРИЗМІВ В УКРАЇНСЬКО-
АНГЛІЙСЬКОМУ ПОЕТИЧНОМУ ПЕРЕКЛАДІ
(на матеріалі балад Т.Г. Шевченка)**

Адекватна/еквівалентна передача художньо-образного ладу прозових та поетичних творів засобами іншої мови є однією з головних вимог якісного перекладу. Поетичні образи, побудовані на конкретно-чуттєвому сприйнятті дійсності, складають основу поезії (І. Франко) [10, Т. 31, с. 78]. Поезія Т.Г. Шевченка загалом, і його баладна спадщина зокрема, відзначаються багатством, пластичністю і яскравістю образних малюнків.

Світова література почала засвоювати Шевченкове словесне «джерело чистої холодної води» (І. Франко) [11, Т. 41, с. 276] ще за життя письменника. На сьогодні творчість Т.Г. Шевченка перекладено більше ніж на сто мов [4, Т. 1, с. 16]. Шевченковий баладний доробок та його образний рівень становлять доцільний та плідний матеріал для проведення перекладознавчих студій.

Образи є своєрідним будівельним матеріалом творів різних видів мистецтва, в тому числі і літератури. Образний (ейдологічний, імагологічний) рівень словесного твору – один із основних рівнів буття прозового та поетичного текстів поряд із такими елементами організації художнього твору як його мова, сюжет, композиція, тема, ідея тощо.

Згідно визначення Ю. Коваліва, образ – «особлива форма художнього структурування дійсності, якій притаманна яскрава предметна чуттєвість» [7, с. 139]. «На підставі сприймання одним із органів чуття» літературознавець вирізняє сім художніх образів (тобто сенсорних образів, сенсоризмів): «зорові,

слухові, дотикові, кінетичні, термічні, смакові, нюхові, а їх поєднання називають синестезією» [7, с. 140].

За дефініцією В. Коптілова у монографії «Першотвір і переклад» (1972), «художній переклад – відображення думок і почуттів автора прозового, драматичного або поетичного першотвору за допомогою іншої мови, перевтілення його образів у матеріал іншої мови» [5, с. 3].

Підкреслюючи творчий характер перекладацької роботи влучним метафоричним висловом про те, що «кожен переклад – це поле боротьби між об'єктивним відображенням першотвору і суб'єктивним тлумаченням його перекладачем» [5, с. 89], В. Коптілов стверджував неможливість абсолютно точного перекладу. Проте науковець задекларував таких два визначальних принципи художнього перекладу, як «вимога відображення в перекладі змісту і стилю оригіналу в його визначальних рисах», а також «вимога відповідності образів перекладу образам оригіналу» [5, с. 89].

Відомо, що переклад поезії несе особливі труднощі. За визначенням Ю. Коваліва, поезія – це «артистично-словесна творчість, відмінне від прози ритмічно організоване мовлення, що постає на основі конкретно-історичної версифікаційної системи, відзначається особливим образним ладом, тропеїчним насиченням» [8, Т. 2, с. 230].

Проблеми перекладу поетичного тексту пов'язані з віршовою організацією цього типу художнього мовлення та сконденсованістю поетичних рядків, їх насиченістю думками, емоціями, переживаннями тощо. Перед перекладачем стоїть завдання адекватно/еквівалентно відтворити не лише зміст, а й форму поетичного твору, зберегти гармонію формально-змістових властивостей вірша, беручи до уваги версифікаційну архітекtonіку оригінальної поезії – риму, ритм, евфонію, строфіку тощо.

Прикметно, що хронологічно першим збереженим твором Т.Г. Шевченка (1814–1861) є романтична балада «Причинна» (1837), яку поет написав, коли йому було 23 роки. Будучи центральною постаттю українського літературного процесу XIX ст., основоположником як нової української літератури, так і

української літературної мови, талановитий художник, поет і прозаїк ХІХ ст. із трагічною долею, Т. Шевченко розпочав свою літературну кар'єру в період розквіту слов'янського романтизму (1810-і – 1870-і) та відчув на собі вплив цього панівного на той час літературного напрямку. Адже жанр балади був популярним серед українських та європейських поетів-преромантиків і романтиків.

Перші переклади творів Т. Шевченка різними мовами світу почали з'являтися ще за життя поета у 1860-і роки ХІХ ст. [4, Кн. 2, с. 142]. Серед понад вісімдесяти перекладачів Шевченкової поезії англійською мовою Р. Зорівчак виокремила двох, на її погляд, видатних літературних особистостей, а саме Е.Л. Войнич і Віру Річ [2, с. 119]. Більше того, філолог підкреслила, що «напередодні Шевченкових ювілеїв 2011 та 2014 років немає нікого, хто б зумів на її (Віри Річ – *Е.Л.*) рівні відтворити всю глибину Шевченкової поезії для англійського світу» [2, с. 123]. Р. Зорівчак охарактеризувала Віру Річ як тонку художню особистість [2, с. 120], а для перекладознавця Г. Косів вона – «одна з найталановитіших перекладачів української літератури» [6, с. 39].

Перший збірник творів Т. Шевченка у перекладі поетеси, журналіста й перекладача Віри Річ (1936–2009) «*Song out of Darkness*» вийшов у 1961 р. (Лондон, вид. «*The Mitre Press*») й вміщував 38 поезій. Серед тринадцяти вперше перекладених поезій тут і балада «Причинна» (крім «Заспіву») [12, с. 1–6]. Переклади до книги було здійснено за академічним виданням Шевченкових творів 1939–1957 рр. [1, с. 604]. Поштовхом до назви збірки стала характеристика поем «Сон (Комедія)» та «Кавказ», зроблена І. Франком у 1881 р., як таких, які змальовують «картину <...> царства тьми, що давить Україну» [10, Т. 26, с. 137]. Відтак Франкова цитата англійською мовою послужила епіграфом до всієї книги перекладів [9, с. 120].

Етапним в галузі англійської шевченкіани стало окреме видання у 2007 р. 94 творів Т. Шевченка у перекладі Віри Річ під назвою: «Т. Шевченко. Вибрана поезія. Живопис. Графіка» (Київ, вид. «Мистецтво»). Для цієї двомовної англо-української книги перекладачка здійснила 37 нових перекладів, уже існуючі –

піддала редагуванню [6, с. 17]. А у 2013 р. у тому ж видавництві друком вийшла англomовна збірка «Kobzar» уже близько 150 поетичних Шевченкових творів у інтерпретації Віри Річ. Тут переклади датуються 1961–2009 рр.

Ранні романтично-фантастичні балади «Причинна» (1837) і «Тополя» (1839) Т. Шевченка споріднені розробкою таких народнопісенних мотивів як смерть дівчини від розлуки з милим, а також звертання до ворожки. Окрім того, якщо в основі «Причинної» (1837) – міфічні уявлення про русалок, то «Тополі» (1839) – фольклорні мотиви викликання милого чарами, метаморфози та примусового одруження. Близькими є балади і у використанні автором подібних звукових образів.

Передаючи звукові сенсоризми балад «Причинна» (1837) [11, с. 73–78] і «Тополя» (1839) [11, с. 113–118] у англійських перекладах «Bewitched» [13, с. 12–18] та «The Poplar» [13, с. 56–62], Віра Річ виявила схильність до використання граматичних, лексико-семантичних трансформацій та їх комбінацій. Це – граматична заміна частин мови, а саме дієслова на дієприкметник чи герундій, що може супроводжуватися декомпресією, тобто додаванням лексичних одиниць, завдяки чому перекладені рядки яскравіше змальовують образи стихій та емоцій, а саме ширше розгортають моторошну картину бурі та збагачують її звукове оформлення («*Рече та стогне Дніпр широкий*» - «*Roaring and groaning rolls the Dnipro*» («Bewitched»)) [тут і далі виділ. напівж. курс. наше. – *І.Л.*]; увиразнюють наростання емоції страждання, а також підсилюють ритм перекладеного рядка («*Сумує, воркує, білим світом нудить*» - «*Grieving and cooing and weary of living*» («Bewitched»)); підкреслюють звуковий образ плачу та емоцію горя («*Плакала, співала...*» - «*Sang amid her sobbing*» («The Poplar»)).

Відмітимо, що завдяки декомпресії Віра Річ досягла створення пластичних музичних образів співу птахів: «*Зацєбетав жайворонок*» - «*The skylark trilled its melody*», «*Зацєбетав соловейко*» - «*The nightingale burst into song*» («Bewitched»). Більше того, лексичні вкраплення додають змістові як позитивну, так і негативну емоційну конотацію: радості («*Прилітає соловейко /*

Щоніч щебетати; / Виснівує та щебече» - «Here the nightingale will fly, / Each night, to sing his fill, / Sings to his heart's content, and carols» («Bewitched»), «Співа соловейко» - «Nightingale sings sweetly» («The Poplar»)); смутку («Закувала зозуленька» - «The cuckoo called its plaintive call» («Bewitched»), «День і ніч воркує» - «Day and night cooed drearily» («The Poplar»)).

Отже, Віра Річ виявила творчий підхід до перекладу звукових поетичних образів і стала своєрідним співавтором Шевченкового першотвору, орієнтуючись на конгеніальний переклад.

Список використаних джерел

1. Біографічна довідка про Віру Річ. Шевченко Т. Вибрана поезія. Живопис. Графіка / пер. англ. мовою Віри Річ. Київ: Мистецтво, 2007. С. 604–605. 2. Зорівчак Р. Зачарована магією художнього слова України // Дзвін. 2010. № 3-4. С. 119–123. 3. Івакін Ю.О., Смілянська В.Л. Тарас Шевченко // Історія української літератури ХІХ століття: у 3 кн. Навч. посібник. К.: Либідь, 1995–1997. Кн. 2. 1996. С. 97–144. 4. Кирилюк Є.П. Тарас Григорович Шевченко // Шевченківський словник: у 2 т. К.: Головна редакція УРЕ, 1976–1977. Т. 1. 1976. С. 11–16. 5. Коптілов В. Першотвір і переклад. Роздуми і спостереження. К.: «Дніпро», 1972. 215 с. 6. Косів Г. Творчість Віри Річ у контексті англо-українських літературних взаємин // Віра Річ. Творчий портрет перекладача. Львів: «Піраміда», 2011. С. 13–43. 7. Образ // Літературознавча енциклопедія: у 2 т. / автор-укладач: Ю.І. Ковалів. К.: ВЦ «Академія», 2007. Т. 2 (М-Я). С. 139–140. 8. Поезія // Літературознавча енциклопедія: у 2 т. / автор-укладач: Ю.І. Ковалів. К.: ВЦ «Академія», 2007. Т. 2 (М-Я). С. 230–231. 9. Річ Віра. «Пісня з темряви»: новий погляд / з англ. пер. Н. Дьомова // Дзвін. 2010. № 3-4. С. 113–122. 10. Франко І.Я. Твори: у 50 т. К.: Наукова думка, 1976–1986: 1) Із секретів поетичної творчості. Т. 31. 1981. С. 45–119 ; 2) Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 р. Т. 41. 1984. С. 194–470 ; 3) Царство тьми. Т. 26. 1980. С. 131–152. 11. Шевченко Т.Г. Повне зібрання творів : у 12 т. К.: Наук. думка, 2001–. Т. 1: Поезія 1837–1847: 1) Причинна. С. 73–78 ; 2) Тополя. С. 113–118. 12. Shevchenko Taras. Bewitched // Song out of Darkness / transl. from the Ukrainian by Vera Rich; Shevchenko Centenary Committee. London: The Mitre Press, 1961. P. 1–6. 13. Shevchenko T. Kobzar / transl. by Vera Rich. Kyiv: Mystetstvo Publishers, 2013: 1) Bewitched. P. 12–18 ; 2) The Poplar. P. 56–62.